

DANYI ZOLTÁN

Egy szerszám, melyen brutális kések forognak

VEISZER ALINDA BESZÉLGETÉSE

– A beszélgetésünket egy idézettel kezdem, aztán Porogi Ádám felolvassa az első részletet, hogy mindenki hangulatba kerüljön. Az idézet, amivel kezdem: „a rózsákból indul ki, a rózsákkal függ össze, és a rózsához tér vissza minden, úgyhogy a rózsákkal fogom kezdeni”. Most pedig, kérem, hallgassanak meg egy részletet a könyvből.

A háború előtt nem kellett a szabadkai üzleteknek a rózsánk, mert nekünk csak szabadföldi rózsánk volt, ami nem olyan hibátlan, mint az üvegházi rózsza, nyomokat hagynak rajta a rovarok, a viharok és az égető nap.

A virágüzletek ezért a háború előtt csak üvegházi rózsát árultak, szabadföldi rózsát nem, de az igazság az, hogy a háború előtt meg se próbáltuk eladni nekik a rózsánkat, mivel abban az időben még csak a rózsatöveket árultuk, a vágott virágot nem.

Ezrével nyíltak és virágoztak és hervadtak el a földünkön a rózsák, mégse szedtük le őket, mert a németeknek dolgoztunk, akiknek erős rózsatövek kellettek, nagy bokrok vastag ágakkal, ezért magunknak se nagyon szedtünk virágot, hogy több ága maradjon a rózsáknak, és a háború előtt tényleg erősek voltak, nagy bokrok vastag ágakkal, úgyhogy a németek minden évben elvitték az összeset, október végén vagy november elején kiszántottuk őket, húszas vagy ötvenes kötegekbe kötöttük, aztán nagy, fekete kamionok jöttek, és mi teleraktuk őket rózsákkal.

Szerettem volna kipróbálni ezeket a kamionokat, de még nem volt engedélyem, mire pedig levizsgáztam, addigra háború lett, és a németek többé nem jöttek.

Nem jöttek, mivel embargó volt, és semmit nem lehetett kivinni az országból, elvileg legalábbis nem lehetett, és akkor bajban voltunk, mert senkinek nem tudtuk eladni a rózsatöveket, illetve egy ideig még el tudtuk adni az olaszoknak, mert ők az embargó alatt is kivitték valahogy, de később már az olaszok se jöttek, és akkor tényleg nagy szarban voltunk, a szerbek ugyanis nem vettek rózsatövet, a szerbeket abban az időben csak a vágott virág érdekelte, az ültetni való nem, az embargó alatt viszont nemcsak kivinni, hanem behozni se lehetett semmit az országba, elvileg legalábbis nem lehetett, úgyhogy a virágüzletek is bajban voltak, mivel nem jött több holland üvegházi rózsza, és így már nem válogathattak, attól kezdve jó volt nekik a szabadföldi rózsza, még ha nyomokat is hagytak rajta a rovarok, a viharok és az égető nap.

Mert néha elég néhány csepp harmat, mely lencseként összegyűjti a napsugarakat, hogy a rózsza levelein és virágszirmain foltok maradjanak, habár ezek nem annyira látszanak, és idővel maguktól elhalványodnak, a rovarok nyoma viszont



annál szembeötlőbb, a tetvek és a bogarak ugyanis megszúrják, megszívogatják a leveleket és a szirmokat, és ezeknek a szúrásoknak a helye örökre megmarad, de ez még mindig nem a legrosszabb, mert vannak olyan kukacok és férgek, melyek egyenesen a rózsabimbó közepébe fúrják be magukat, és belülről kezdik rágni, mielőtt a virág kinyílna, és közben esznek, görbe utakat, kanyargó járatokat vájnak a rózsabimbóba, és mikor a virág nyíltni kezd, akkor a szirmokkal együtt ezek a kanyargó, görbe útvonalak is kinyílnak, kitárulkoznak, mint mikor valaki a sebeit mutogatja, a háború alatt viszont a virágüzletek nem válogathattak, attól kezdve jó volt nekik a megszúrt, megszagatott, megrágott rózsa, és már csak akkor volt gond, ha a növényt gombák támadták meg, mert ilyenkor vörös és sárga foltok lepik el, a levelek felhólyagosodnak, összesodródznak, lehullanak, majd az egész bokor fonnyadni kezd, és többé semmit nem lehet kezdeni vele, mint ahogy akkor se, ha a vírusok fertőzik meg, mert ilyenkor a levelek és a virágok előbb kifakulnak, majd torzulni, satnyulni, sorvadni kezdenek, az ágak is fokozatosan visszafejlődnek, végül pedig az egész bokor összeaszalódik, összeesik, összeroskad, és a helyén egy kiégett, kilobbant csomó marad.

– Csak hogy érzékeltessem, mennyi párhuzam van ebben a regényben: mindeközben az elbeszélő épp egy vírus által okozott betegséggel küzd, amely kiütéseket és mindenféle egyéb tünetet okoz, mint ahogy a rózsák betegségei a rózsáknak. Így vezet minden út a rózsához tulajdonképpen, de ha végiggondolom ezt a regényt, mégis úgy gondolok rá, mint egy gyógyulás történetére. Erről mit gondolsz?

– Úgy gondolom, hogy igazad van, és nagyon örülök, hogy ezt mondd.

– Mert?

– Mert attól félttem, hogy azt fogod mondani, ez egy háborús történet vagy egy háborús könyv, és nem tudom, nekem inkább egy gyógyulás története.

– Én úgy gondolok erre a könyvre, hogy a háború egy nagyon fontos trauma az elbeszélő életében, ahogy van még jó néhány trauma az elbeszélő történetében, és mégis, az egész történet arról szól, hogy valaki, akinek a traumák komoly fizikai és lelki sérüléseket okoztak, hogyan kezdi el magát kirángatni a saját hajánál fogva ebből a kényszerességből, ebből a pszichológiai és fizikai állapotból. És tulajdonképpen a regény végére mintha sikerülne is neki. Ez egy jó zanza?

– Teljesen jó, igen. Ha ezt olvastad ki belőle, akkor tényleg nagyon örülök. Ez abszolút jó, mindenképpen az egyik lehetséges olvasat.

– Most térjünk át arra, hogy mi a rózsák feladata, és miért mondjuk, hogy minden a rózsákon múlik, áll vagy bukik, és minden út oda vezet. Először is ez a főszereplő, aki egyben az elbeszélő, rózsákat gondoz. Majdnem azt mondtam, hogy „rózsász”, de olyan nincsen, tehát rózsatermelő. Ez jó? Vagy inkább termesztő, rózsatermesztő?

– Ez vita tárgya szokott lenni. Mi úgy mondtuk, hogy rózsatermelők, aztán a szegedi kollégák kijavítottak minket, hogy nincs olyan, hogy termelő, mert a rózsát nem termeljük, hanem termesztjük, de szerintem mind a kettő jó.

– *Első olvasatban ez a főhős menekül a rózsák közé. Igaz? Legalábbis a rózsák első rétege az, hogy a főhős eltűnik a rózsák között.*

– Ez is egy helyes olvasat. Igen, menekül, egy adott pillanatban menekül a rózsák közé. Vagy talán többször is.

– *Te mit tartasz a legfőbb motívumnak, a rózsák leginkább mit jelentenek számára? Az élete nagy részét köztük tölti, részletesen megismerhetjük a rózsák nevelkedését, azt a gondozást, amelyet igényelnek. Tényleg nagyon részletesen megismerjük ezt a munkát, gyakorlatilag új szavakat tanultam. De mit jelent számára a rózsza?*

– Ezek a kérdések azért kényelmetlenek, mert úgy érzem, hogy ehhez értelmezni kellene a főhősömet vagy a szövegemet vagy a történetet, és ezt nem annyira szeretem csinálni. Nem arról van szó, hogy nem tudom, szívesen megteszem a kedvedért, illetve nem szívesen, de a kedvedért megteszem.

– *Nagyon köszönöm.*

– Ha viszont ebben az irányban haladunk tovább, akkor azt kell mondanom, hogy bajban vagyok, mert így nem szeretem megközelíteni. Ebben az esetben ugyanis mondanom kellene valamit a főhősömről, amit nem szeretnék, mivel úgy gondolom, hogy szerzőként autoritást jelentek az olvasó számára, akár akarom, akár nem. Én viszont, mint szerző, igyekszem magam eltávolítani, igyekszem az autoritást, ahol csak lehet, csökkenteni. És azt sem szeretném, ha olyat mondanék, ami kiütné a lehetséges olvasatot, amit magának találna meg az olvasó. Lehet, hogy ezt az olvasatot kiütné, amit mondok, mert azt keresné a könyvben, vagy azt látná benne, amit én mondok, és ezt nem szeretném.

– *Azért gondoltam ezt fontosnak, mert a könyvben sokféle jelenléte van a rózsának. Mondok példákat. A főhős úgy ússza meg a háborúba vonulást, hogy az édesapja rózsákkal vásárol számára egy igazolást, hogy ne kelljen bevonulnia. A rózsza kapukat nyit meg ebben a történetben, a bürokrácia kapuit, ha úgy tetszik. A rózsza időnként az elvonulás lehetőségét jelenti, sőt ha akarom, akkor úgy is érthetem, hogy azzal a munkával, amit a főhős a rózsák között végez, egy olyan monoton fizikai aktust végez, ami közben van idő gondolkodni. Egy kicsit olyan ez, mint egy ima, vagy legalábbis van olyan, hogy az ember ima közben jöhet rá egy csomó mindenre.*

– Nem kicsit, nagyon olyan, mint egy ima. Vagy mint egy meditáció. Bármilyen fizikai munka föl kínálja a lehetőséget, hogy imaként vagy meditációként végezd. Illetve nem kell ezeket a szavakat használni, maga a fizikai munka már egy ilyen forma. Ha nem utálattal végzed, vagy nem azért, mert kötelező, hanem úgy végzed, mint valamit, ami természetes, és a tiéd, és ebben az adott pillanatban ez a lehető legjobb, amit tehetsz, akkor ez a munka egész biztosan vissza fog hatni rád. Nemcsak a fizikai munka, hanem az írás is visszahat ránk, ez egy kölcsönös dolog, írom a könyvet, a könyv is ír engem. Minden, amit odaadással csinálsz, vagy minden, amit úgy végzel, hogy egyesülsz vele,

vagy megpróbálsz átadni magad, hogy egyesülj vele, aztán adni fog neked ugyanannyit, amennyit te adsz neki. Vagy lehet, hogy többet.

– *A felolvasott részletből is érezhettük, hogy egy nagyon szokatlan elbeszélővel találkozunk ebben a regényben. Nem lineáris történetmeséléssel találkozunk, hanem folyamatosan önmagába visszatérő, időnként repetitív, tehát önismétlő és a dolgokat új megvilágításba helyező mesélő monológja ez tulajdonképpen. A szöveg nagyon élőbeszédszerű, és azon gondolkodtam, hogy ennek mi a funkciója: az a funkciója, hogy egy hús-vér ember elevenedjen meg az olvasó előtt, aki küzd a saját dilemmáival, mint ahogy én is folyamatosan értelmezem a napomat, és új keretbe helyezem, újabb társításokat találok? Vagy ugyanarra a kényszerességre utal, mint ami egyébként a főhős életében is megjelenik? Mindent folyamatosan számol például, és bizonyos számokhoz babonái kötődnek, tehát van egy rendes kényszeressége. Ez egy elbeszélői kényszerességet jelent, vagy inkább a gondolkodást akartad ezzel követni?*

– *Mi a különbség? Ez is, az is, tulajdonképpen. Igen, van egy kényszeresség ebben a szövegben, vagy inkább annak az imitálása, ugyanakkor az is igaz, hogy próbáltam az élő beszédhez közelíteni, vagy az élő gondolathoz. Mikor könyvet írok, akkor nem szoktam előre megkonstruálni, inkább azt szeretném elérni, hogy szülessen meg a forma. Keresem a formáját, hogy mi lehet a saját formája annak a történetnek, amely meg akar születni. Ha ezt megkonstruálnám, és időrendbe raknám, vagy teljesen érthetően és világosan elmondanám, hogy mi történik, és hogy ebben a történetben mi minden van, és még azt is sugallnám, de néha nemcsak sugallják, hanem ki is mondják az írók, hogy ez az egész történet mi volt, miről szólt, és mit jelent, akkor ettől nagyon rosszul érezném magam. Igazából látni szeretnék, és megmutatni azt, amit látok. A válaszom tehát, a direkt válaszom erre a kérdésre az lenne, hogy igen, szeretném megmutatni, hogy van olyan beszéd, ami így működik, van olyan gondolkodás, ami így működik, és ezt nem feltétlenül kell értelmezniem.*

– *Engem viszont érdekel, hogy hogyan találod meg a formát, mert végül is van történet a regényben, tehát ha akarom, lineárisan is el tudom mesélni. Valaki, aki megbetegszik, rákja lesz egyébként, többször meg kell őt műteni, egyébként a nemi szervét támadja a rák, ezt csak azért mondom, mert egyébként állati hangsúlyos, közben rózsatermesztéssel vagy termeléssel foglalkozik, és közben családi drámák érik, amelyekre visszaemlékszik, hogy elhagyta az édesanyja, hogy mit csinál vele az édesapja, hogy közben átélt egy háborút, és aztán elutazik valahova. Ha akarom, lineárisan így néz ki ez a történet. Elutazik Brüsszelbe, és ott mindenféle felismerése lesz. Közben elhagyta egy nő is, ezt még kihagytam belőle, de az a lényeg, hogy ha akarom, akkor lineáris is lehetne, mégse ezt az elbeszélést választottad, és erre kíváncsi vagyok, hogy miért nem.*

– *Azért, mert amikor elkezdtem írni a könyvet, akkor csak annyit tudtam, hogy a rózsáról akarok írni. Illetve ez nem annyira választás volt, hanem inkább nem volt más választásom, mint hogy a rózsákról írok. Az viszont,*

hogy hogyan írjak a rózsáról, elég komoly problémát jelentett számomra, mert túl közel van hozzám, ez olyan valami, ami nagyon közel van, és én nem magamról akartam írni.

– *Mert te magad is foglalkozol rózsatermeléssel.*

– Igen, én is rózsákkal foglalkozok, de nem magamról akartam írni, hanem regényt akartam írni, ehhez viszont túl közel volt a rózsza, tehát elindultam több irányba. Több történetet elindítottam, többféle elbeszélői módban, és több narratív stratégiával próbálkoztam, de egyik sem volt jó, úgy éreztem, hogy ezek nem jók. Egy darabig rendszerint ment, mondjuk húsz, harminc vagy ötven oldalig ment, és aztán úgy éreztem, hogy ez nem jó, vagy ez nem az, amit keresek. Ez nem baj, én így szoktam csinálni, improvizálok, és az improvizáció, habár nagyon sok türelem kell hozzá, de előbb vagy utóbb elvezet valahova. Elvezet oda, hogy kicsit látni kezded, hogy mi van abban, amit keresel. Ebben az esetben is az történt, hogy körülbelül hatszor abba hagytam, és mindig azt gondoltam, hogy ezt nem tudom megcsinálni, de aztán mind a hatszor újrakezdtam, mert valami erősebb volt nálam. A rózsák voltak erősebbek, úgyhogy kénytelen tovább foglalkozni ezzel a rózsás történettel, és tulajdonképpen nagyon egyszerűen oldódott meg végül a helyzet, mert ami örökké visszatért ezekben a történetszálakban, az a fizikai munka volt, amire az előbb rákérdeztél, a konkrét fizikai munka, amit a rózsákkal végzünk. Ez volt az, ami mindegyik történetben megjelent, újra és újra a fizikai munkáról írtam, és ez a munka azzal jár, hogy mindenféle éles eszközt használunk, késeket, metszőollókat, kapákat, forgókéseket. Vagy azt a bizonyos frézert, ami a szövegben több helyen szerepel.

– *Nincs ember szerintem, aki tudja, hogy mi az a frézer.*

– Magyarországon nem használják ezt a szót.

– *Valami kapa lehet.*

– Igen, olyasmi, de nem azonos a rotátorral, mert a rotátor egy kisebb kerti munkaeszköz, ez pedig egy komoly gép, habár nem olyan komoly, mint egy traktor, inkább egy kis traktor, amelyre forgó késeket szerelnek, egy olyan szerszámot, amelyen brutális kések forognak. Talajmaró, azt hiszem, ez a hivatalos magyar neve.

– *Lehet. Én elhiszem.*

– Ilyen eszközöket használunk tehát, és feltétlenül meg kell említeni még a szemzőkést, ami ugyanolyan, mint az orvosi szike, a szemzés pedig, amikor a vadrózsába berakják a nemes rózsza rügyét, éppen olyan, mint egy műtéti beavatkozás, egy sebészi beavatkozás, ezekről a munkafolyamatokról írtam, és egy idő után azt vettem észre, hogy már nem a rózsákról, hanem az élő test felvágásáról beszélek vagy írok, a műtétekről kezdtem írni. Ezek az éles

munkaeszközök vezettek el oda, hogy a testről írjak, mert a testtel is ezt csináljuk, azt is megvágjuk, ahhoz is éles eszközökkel közelítünk, és akkor megértettem, hogy a rózsákról én innen nézve tudok beszélni, a műtétetek felől közelítve.

– *Nem volt veszélye annak, hogy a rózsza azért egy sokszor használt motívum vagy virág?*

– Ez engem nem zavart soha, mert ezt egész máshonnan látom. Amit a kultúrhagyomány lát, azt valamennyire ismerem, valamennyire meg valószínűleg inkább nem ismerem, de nekem a rózsza teljesen más. Ilyen félelmem nem volt, hogy ha a rózsáról kezdek beszélni, akkor...

– *Ne haragudj, de neked mi a rózsza? Mi az, hogy teljesen más?*

– Bonyolult ez. Nem tudom. Minden. Minden a rózsza, tulajdonképpen.

– *Te szerelmes vagy a rózsába?*

– Nem. Vagy most már lehet, hogy igen, de nem voltam mindig.

– *A főhős sem egyébként.*

– A főhős sem.

– *De te mióta vagy ennyire közel a rózsákhoz?*

– Ez úgy történt, hogy a szüleim körülbelül akkor kezdtek rózsákkal foglalkozni, amikor születtem. Tehát egy időben a rózsza nagyobb volt, mint én. Aztán...

– *Aztán összement.*

– Nem ment össze, én lettem valamivel nagyobb, de amikor dolgozok vele, akkor újra össze kell, hogy menjek egészen kicsire, mert a rózsamunka a földközelségben van, tehát görnyedsz, guggolsz, és megint az van, hogy a rózsza nagyobb, mint én. Ez egy fizikai munka, tehát nem egy nyakkendőmunka, hanem egy fizikai munka, a szép munkaruhádban izzadsz a rózsák közt, és véres leszel, koszos leszel, fájnak az izmaid, és közben meg imárod, mert ez egy küzdelem, egy jó küzdelem.

– *Tényleg léteznek ezek a rózsák, hogy Ilse Krohn Superior?*

– Léteznek.

– *Meg ilyenek, hogy Kardinal, Flamingo, és van egy ilyen, hogy Scarlett... ezt most segíts kimondani.*

– Scarlett Meilland Décor, ez egy francia fajta.

– *Tehát ezek létező rózsák, melyekről olvasunk a könyvben.*

– Igen, ezek német és francia fajták, amelyeket felsoroltál, tehát létező rózsák. Ez volt a másik dolog... Amikor ugyanis meglett a távlat, amiről az előbb

meséltem neked, tehát amikor megtaláltam, hogy honnan nézve tudok a rózsáról beszélni, akkor ez még nem oldott meg mindent, mert továbbra sem tudtam mit kezdeni az abbahagyott történetszálakkal. Volt hat történetszálam, és volt hat megközelítési módom, melyeket korábban eldobtam, de amit eldobsz, azért valamilyen módon megmarad, és most azt éreztem, hogy ezeket lehet, hogy nem kellett volna eldobnom, mert amikor a távlat megvolt, akkor kezdtem másféle viszonyba kerülni ezekkel a történetszálakkal, és már úgy éreztem, hogy talán nem kell ezeket eldobni, lehet, hogy tudom őket használni. Azt még nem tudtam, hogy hogyan használhatnám, és azt sem tudtam, hogy ezek hogyan viszonyulnak egymáshoz, mert látszólag távol álltak egymástól, de volt egy olyan érzésem, hogy ha nem akarok megszabadulni tőlük, ha nem akarok mindenáron csak egy valamire koncentrálni, hanem megpróbálok ezzel a helyzettel valamit kezdeni, akkor lehet, hogy ebből lesz valami. És akkor elkezdtem rajzolgatni. Megpróbáltam lerajzolni, hogy a szövegben előforduló motívumoknak milyen aspektusai vannak, milyen arcai vannak a különböző történetszálakban.

– Mondj már egy példát, mondj egy ilyen motívumot.

– Például a virág.

– Legyen a virág, igen, és akkor mit kell lerajzolni?

– Elkezdtem körüljárni, hogy a virág mit jelent. Mi lehet a rózsabimbó, mi mindent jelenthet, mit jelent egyik vagy másik történetszálban, mihez hasonlítom, vagy mihez hasonlítottam esetleg korábban, egy korábbi munkafázisban. Tulajdonképpen azt kerestem, hogy mi minden van egy motívumban, és ez valahogy körbeért, tehát a motívumokat akartam lerajzolni, és valahogy mindig köröket rajzoltam. Később aztán, mikor a történet szálait próbáltam egymáshoz viszonyítani, hogy rájöjjenek, ezek hogyan tudnának esetleg kapcsolódni, akkor megint csak elkezdtem rajzolni.

– Hálózatot rajzolni.

– Nem hálózatot. Képzeld el, az történt, hogy amikor a történet szálait próbáltam lerajzolni... Ezt inkább mutatni kellene, de megpróbálok elmagyarázni... Tehát próbáltam lerajzolni, hogy a történet szálai hogyan kapcsolódhatnak, és ehhez íveket rajzoltam, köríveket. Mindig csak a körnek egy darabját, mert arra voltam kíváncsi, hogy egyik részlethez, valamelyik történet-szál egyik darabjához hogyan lehet hozzákapcsolni egy másik történet-szál valamelyik darabját, és ezt úgy tudtam megoldani, hogy lerajzoltam egy körívet, majd odarajzoltam mellé, némiképp eltolva, egy másik darab körívet, ezek egy ideig párhuzamosan haladtak, majd az első megszakadt, a második pedig egy ideig ment tovább a maga útján, aztán következett egy harmadik történet-szál, ami egy kicsit már beljebb volt, de ugyancsak körívnek képzeltem, a negyedik megint kijebb, és így tovább. Köríveket rajzoltam, egymásba

hajló köríveket, amelyek egyre közeledtek a középponthoz, és végül azt láttam, hogy a rózsát rajzolom. Ha felülről nézed a rózsát, akkor a szirmok tényleg olyanok, mintha egymásba lennének bújtatva.

– Tehát ez a regény struktúrája is?

– Ebből értettem meg, hogy a rózsza nem a téma, hanem a regény formája, a rózsza a formája.

– Rózsza formájú regény.

– Ezek után már világos volt, hogy amit csinálok, tulajdonképpen ugyanaz, mint amit eddig csináltam, mert eddig is rózsákkal dolgoztam, és most is egy rózsával dolgozok.

– Ez nagyon jó. Így még nem adtak el könyvet, hogy rózszaformájú regény, az tuti. Marketingnek sem utolsó. Most azt javaslom, hogy hallgassuk meg a következő részletet, mert ez konkrétan a rózsákkal való munkára reflektál, amiről az előbb beszéltem, utána pedig szeretném, ha a megszakadó életéről is beszélnénk, arról, hogy a traumák hogyan szakítják meg az elbeszélő életét és általában véve az emberek életét.

Ezen a rövid, hűvös nyárközépi éjszakán, úgy emlékszek, hogy aránylag jól aludtam, nem sokat forgolódtam, talán csak egyszer vagy kétszer ébredtem fel, másnap reggel pedig jöttek az asszonyok, hogy megkapálják a rózsát.

Mindig így mondtuk, hogy jönnek az asszonyok, habár időnként férfiak is voltak köztük.

Lehet, hogy nem másnap, hanem harmadnap jöttek, ebben már nem vagyok biztos, de ha megpróbálok összerakni a dolgokat, akkor csak úgy jönnek ki jól, ha azt mondom, hogy az asszonyok másnap reggel jöttek, mivel a kötelező hallgatásom még tartott, mikor az asszonyok kapálni jöttek, erre pontosan emlékszek, mint ahogy arra is, hogy férfiak nem voltak köztük, most tényleg csak asszonyok jöttek.

Apám éppen a kávéfőzést, mikor odaértem, abban az időben ugyanis még nem jártam korán dolgozni, rendszerint nyolc is elmúlt, mire odaértem, az asszonyok pedig hatkor kezdték a munkát, és nyolckor tartották az első szünetet.

Mikor az ajtón beléptem, és megláttam őket, zavaromban mosolyogni kezdtem, és mivel a szabály miatt nem szólalhattam meg, ezért köszönés helyett csak bólogtam, mint aki meg van húzva, a következő napokban pedig úgy kerültem őket, mint egy eszelős, mert nem akartam, hogy teljesen hülyének nézzenek, aki csak vigyorog, és közben sűrűn bólogat, úgyhogy még később mentem dolgozni, fél kilenc után, mikor ők már újra a rózsák közt voltak.

A harmadik vagy negyedik napon aztán a hallgatásom ideje lejárt, és akkor megint korábban mentem, és hangosan köszöntem nekik, mikor az ajtón beléptem.

Apám megint a kávéfőzést, vagy az is lehet, hogy a kávé már készen volt, az asszonyok pedig a deszkából összetákolat asztaloknál ültek, és kavargatták, szűr-csölve itták, némelyik cigarettázott, és közben arról beszéltek, hogy délig meglesznek, délig biztosan végeznek, vagy ahogy apám mondta, addig a seggére vernek a dolognak, amit nem nagyon értettem, és tulajdonképpen ma sem világos, hogy

miért lenne vége bárminek is attól, hogy a seggére vernek, de újabban én is így mondom, ha szeretnék valamit befejezni, ha szeretnék már valaminek a végére érni, nagyon.

Miután a kávé megitták, mindenki folytatta a dolgát, az asszonyok kapáltak, apám pedig beindította a frézert, mert kapálás után fel kellett lazítani a talajt, amit az asszonyok összetapostak, apám tehát megint frézerezett, én pedig elmostam a kávéscsészéket, majd átöltöztem, kimentem a rózsák közé, és vadalni kezdtem, mert vadalni mindig vagy majdnem mindig lehet.

Munka közben időnként felálltam, hogy megnézzem, hol tartanak az asszonyok a kapálással, néha pedig éppen ellenkezőleg, a sorok közé térdeltem, és le-toltam a gatyámat, hogy a farkamat is megnézzem, de most nem toltam le rendesen, hanem csak előrehúztam a gumit a hüvelykujjammal, és benéztem, aztán folytattam a munkát, törtem, téptem a vadhajtásokat, meleg volt, izzadtam, majd egy idő után megint felálltam, és az asszonyok felé néztem, mert volt egy tervem, és tudnom kellett, hogy hol tartanak a kapálással.

Távolról ezek az asszonyok olyanok voltak, mint a madarak, ahogy megdőlvé, kissé előrebillenve kapáltak, hol az egyik hajolt le, hogy valamit kaparásszon, hol a másik görnyedt előre, hogy valamit bogarásszon a rózsák közt, de nem kaparásztak és nem bogarásztak, hanem a gyomokat szaggatták, melyek a rózsabokrok közé nőttek, és nem lehetett kapával kivágni őket, mert a kapa felsértette volna a rózsákat, ezeket kézzel kellett kicsupálni, és a földig hajoló asszonyok távolról nézve olyanok voltak, mint a madarak, nagy testű, barna és kék madarak, melyek a barázdák közül szedegetik a magokat és a bogarakat.

Barna és kék ruhákban dolgoztak, kifakult barna, kifakult szürkés-kék ruhákban, agyonhordott, agyonmosott ruhákban.

Két vagy három óra múlva, mikor azt láttam, hogy a föld végén megfordulnak, és beleállnak az utolsó sorokba, akkor a vadalást abbahagytam, és bementem a raktárba, hogy kihozzam a pénztárcámat, majd pedig biciklire ültem, és az aszfaltos úton a zsidó temetőig tekertem, ahol leszálltam, a biciklit a Csonka lejáró medrek lejtőjén feltoltam, aztán megint felültem, és a sarki boltig bicikliztem, a tervem ugyanis az volt, hogy veszek nekik egy doboz fagyaltot.

Ezt régebben is így csináltuk, jobban mondva anyám csinálta így, mikor még velünk dolgozott, végzéskor mindig vett az asszonyoknak süteményt vagy fagyaltot, úgyhogy én is venni akartam nekik valamit, egy nagy doboz fagyaltot, de mikor a fagyasztóláda fölé hajoltam, akkor azt láttam, hogy többféle fagyalt van, és hirtelen nem tudtam eldönteni, hogy melyiket válasszam, a rózsaszínt, a lilát, a zöldet vagy a fehérét, ezért elkezdtem le-fel járkálni az üzletben, ide-oda járkáltam a polcok közt, mintha keresnék valamit, pedig csak a megoldást kerestem, hogy melyik fagyaltot vegyem meg, de aztán arra jutottam, hogy nem magamnak veszem, tehát bármelyiket megvehetem, és akkor visszamentem a fagyasztóláda-hoz, a párás üvegtetőt oldalra toltam, és kivettem az első dobozt, melyben homokfehér színű fagyalt volt, ettől a színtől viszont rossz érzésem lett, ezért sietve visszaraktam a helyére, és kivettem helyette egy másik dobozt, melyben barna és rózsaszínű fagyalt volt, ez már jó volt, teljesen megfelelt, úgyhogy a pénztárhoz

mentem, kifizettem, és utána tapostam a pedált rendesen, nehogy megolvadjon, mire a raktárhoz érek.

– *Most jött el a pillanat, hogy megosszam veled a kedvenc szavamat a regényből, mert ide kapcsolódik, ehhez a részlethez: a „bandagazda”. Tehát ezeknek a nőknek, vagy ezeknek a férfiaknak, akik dolgozni jönnek a rózsákba, a főnöke a bandagazda. Én ezt még nem hallottam, de nagyon tetszett ez a szó, ezt csak mellékesen jegyzem meg. A második részletet hallottunk a könyvből, és ebben már megjelenik a kényszeresség, ugyanis a főhős egy ponton eldönti, hogy mostantól hallgatnia kell, megszabja, hogy meddig kell hallgatnia, és kitartóan hallgat. Ebben is van egy vallási utalás, ha akarom, mint ahogy a rózsákkal végzett fizikai munka lehet ima, úgy a hallgatás is lehet egyféle bűnhődés, penitencia, akár így is értelmezhetem, de most inkább a kényszeresség felől közelítem meg. Mintha a főhős mindig kitalálna magának valamit. Egyébként melyikünk nem? Például arra gondolunk, hogy ha most ezt vagy azt megcsinálom, ha ezt a valamit nem ejtem le, akkor biztosan jól fog sikerülni a holnapi valami... Nagyon sokan csinálunk ilyeneket.*

– Mikor a könyvet írtam, több ilyen történettel találkoztam. Talán jobban odafigyeltem ezekre a dolgokra, nem tudom, de sokszor hallottam ilyen történeteket, és bizonyos emberek esetében teljesen váratlanul ért, mikor elmesélt egy ilyen történetet.

– *Igen, ez a mi közös kényszerességünk. A főhősöd azonban felteszi magának a kérdést, hogy miért is vagyok kényszeres. Nagyon érdekes, hogy sokáig azt a választ adja rá, hogy ennek is a háború lehet az oka, majd pedig egyszer csak azt mondja: mindenért nem hibáztathatom a háborút. Lehet, hogy a kényszerességemért sem. Tulajdonképpen az a megoldás, hogy ő nem a háború miatt lett kényszeres? Tehát az ő esetében ez már a háború előtt kialakult?*

– Értelmezzem?

– *Ez egy életrajzi adat, ezzel még nem értelmezed a főhős viselkedését.*

– Nem tudok mindent a főhősömről, ez az igazság.

– *Tényleg nem?*

– Sok mindent tudok, de talán nem mindent.

– *Hogy mikor lett kényszeres, azt nem tudod?*

– Ez nincs benne a könyvben?

– *A háború előtt lett kényszeres. Nem?*

– *Azt hiszem, úgy mondja a könyvben, hogy már a háború előtt is számolnia kellett ezt vagy azt, nem tudom milyen dolgokat.*

– *A rózsákat.*

– *A rózsákat például. Több mindent. A rózsák esetében vannak olyan munkák, ahol számolni kell, vannak olyan munkafolyamatok, ahol tudnod kell,*

hogy amit csinálsz, abból mennyi van. Nem kell pontosan tudnod, de például, ha szemzéskor a szemeket szeded, és mindegyik sorban ezer vadrózsa van, amit be kell szemezni a nemes rózsá rügyével, hogy a következő évben a vadrózsádból nemes rózsá legyen, akkor tudnod kell, hogy mindegyik sor vadrózsához ezer szemet kell szedned a nemes rózsákról. Tehát munka közben számolod, hogy hány elnyílt virágot szedtél le a nemes rózsákról, mert ezeken találhatóak a szemek.

– *Ez egy mechanikus feladatvégzés, ez nem feltétlenül kényszer.*

– Ez nem kényszer, de az utalás innen ered. Ennek a valakinek ezt a munkát sokat kellett csinálnia, egy másik munkafolyamatban pedig a rózsakötegeket számolta, valamit mindig számolt.

– *És aztán eljut odáig, hogy az orvosok nevének a betűit számolja, és ebből következtetést von le. Vagy azt számolja, egy bizonyos úton hány keresztet talál, és akkor annak mi a következménye. Nyilván ez teljesen más dolog, ez már nem egy feladatvégzéshez kötődő számolás, hanem inkább a ragaszkodás ahhoz, hogy létezik ok-okozati viszony.*

– Pontosan. Ha most belemegyek ebbe, és értelmezem a dolgot, akkor több minden eszembe jut. Egyik az, hogy valóban van ebben a szövegben egy viszsztatérés a mágikus gondolkozáshoz.

– *Igen.*

– Ez azért messzire vezetne, ha erről kezdenénk beszélni. Nem is nagyon értek hozzá.

– *Mindenesetre az emberi természet alapja, hogy okokat és okozatokat akar.*

– Abszolút az alapja, és az utóbbi időkben észrevehető erre vonatkozóan egy tendencia. Nádas Péter például azt mondja, hogy a tetoválások, amelyek a testeken egyre gyakrabban jelennek meg, ugyancsak egyfajta mágikus viszonyulást jelentenek a világhoz, ez is azt jelzi, hogy a mágikus gondolkozás erősen jelen van. Ez az egyik dolog, ami eszembe jut. A másik, hogy Nabokov szerint a művészet egyszerű dolog: ami nagy, azt lekicsinyíti, ami kicsi, azt fölnagyítja, és máris művészetről beszélhetünk. Ha tehát azt mondom, hogy a főhősömmek van egy ilyen tulajdonsága, hogy számol és kényszeresen csinál dolgokat, és aztán ezt az egészet fölnagyítom, hogy ebből szinte egy viláértelmezés legyen, és már a világon mindent számol, ha tehát ennyire fölnagyítom, akkor történt egy elmozdulás abban az irányban, hogy Nabokov szerint ez művészet legyen valamilyen tekintetben.

– *És az miért volt fontos, hogy feleségnek hívja a nem feleségét? Soha nem lett ugyanis a felesége, és mindig elmondja, hogy nem volt a feleségem, de mégis feleségnek hívom. Ez is a kényszeresség alátámasztása? Vagy illúzióban élés?*

– Ezt akkor megint értelmezni kell.

– Igen, ezt ne mondd el mindig, tudom. Erre kérlek.

– Ezt én nem akarnám értelmezni. Nekem tetszett, hogy azt mondja, noha nem az. Másrészt van ebben egy játékoság. Ha egy hosszú könyvet írsz, és ezen a könyvön hét évig dolgoztam, akkor egy kicsit játszani is kell közben, mert különben, szóval, nem akarom azt mondani, hogy nem bírod ki.

– Ez egy játék lenne?

– Nálam sok minden játéknak indul. Ahogy mondtam, én úgy szoktam írni, hogy improvizálok. És ha improvizálok, akkor abban van játék. Nagyon komoly játék, de játék. És igen, vannak olyan dolgok, amelyek improvizációból születnek, vagy játékból, és ha úgy látom, hogy ezek közül valami jó, akkor azt felhasználom.

– Sokat szoktunk beszélni arról, hogy a traumák hogyan szakítanak meg egy sorsot vagy egy életet. Mondok néhány traumát, amelyet a főszereplő átélt. Egyrészt van egy generációkon átívelő trauma, mivel a nagypapja is részt vett a háborúban, természetesen egy másik háborúban, de van egy generációkon átívelő háborús élmény. Aztán egy fél mondatból kiderül, hogy gyerekkorában verte az apja a főszereplőt. Az anyja magyarországi magyar, aki a háború elején elhagyta a családot, és visszament Magyarországra. Időnként küld neki zserbót, egy ideig legalábbis küld neki zserbót a születésnapjára, végül ez is elmarad. Aztán jön a háború traumája, majd jön a felesége, aki elmegy egészen Franciaországig, és aki sosem volt igazából a felesége, és végül eljön az a pillanat, amikor az apa kimondja, hogy nem vitted semmire, nincs gyereked, nincs munkád, nincs semmi. Ezek tehát kézzelfogható, valódi traumatikus élmények egy életben, és lehet, hogy néhányat még tudnék összeszedni a könyvből, de most ezeket tartottam a legfontosabbnak, és azon gondolkodtam, hogy ez azt jelenti, hogy ennek a főhősnek annyi darabra szabdalt az élete, ahány trauma érte? Vagy ez azért ettől még egy élet marad? Vagy igazából egy se?

– Ez nagy kérdése a könyvnek, szépen összefoglaltad.

– Kaptam egy piros pontot...

– Többet is.

– Köszönöm.

– Ez nagy kérdése a könyvnek, hogy mennyire lehet megszabdalni egy életet, és mennyi vágás kell ahhoz, hogy utána már ne maradjon meg az élet. Én úgy látom, hogy nagyon meg lehet szabdalni, vagy legalábbis a könyv írásának a végén úgy láttam, hogy nagyon meg lehet szabdalni egy életet, és aztán még mindig újra ki tud hajtani. Ezért található a könyv végén egy rózsás hasonlat. A rózsát sokszor meg lehet metszeni, minden évben többször meg lehet metszeni, és kihajt, és ha megint megmetszik, akkor megint kihajt, és ha a következő tavasszal a szabály szerint öt ágat hagysz meg, és öt rügyig visszavágod, ha tehát a térded alatt az összes ágat visszavágod, a nyár közepére akkor is

megint lesz egy hatalmas rózsabokrod. És ezt huszonöt évig, vagy még tovább lehet vele csinálni. Ameddig a rózsában van élet, annyiszor vágod le az ágait, ahányszor akarod.

– És az emberi élet is ilyen lenne?

– Úgy tűnik, hogy van bennünk rózsza.

– Addig vágjuk, amíg csak élünk?

– Kisebb-nagyobb vágások vannak, akár akarjuk, akár nem.

– De mi a válaszod arra, hogy ettől még ez egy élet marad, vagy szét lehet annyira szabdalni traumákkal, hogy az már nem nevezhető egy életnek.

– Ez néha döntés kérdése is. Van, amikor ugyanaz a trauma valakit tönkretesz, belepusztul, tönkremegy, más valakit meg nem tesz tönkre. Lehet, hogy nem kellemes a számára, de nem pusztul bele.

– Tehát ez egy döntés.

– Igen, azt hiszem, hogy döntés is, nemcsak az, de döntés is. Mi az, amire az ember azt mondja, hogy ez sok, hogy ezt már nem bírom? Ha azt mondja, hogy ezt már nem bírom, akkor ez azt jelenti, hogy ő úgy döntött, ezt már nem bírja, de egyébként lehet, hogy még bírná.

– Azon gondolkodom közben, hogy te tudtad-e, amikor elkezdted megírni ezt a könyvet, hogy a főhős a végén mit fog kezdeni ezzel, kezébe veszi-e a sorsát, és azt a választ adja, hogy én döntök az életemről, vagy pedig elvesz benne, elveszik ebben a rengeteg traumában. Tudtad az elején, hogy milyen választ akarsz adni a kérdésre?

– Nem tudtam semmit, csak annyit, hogy a rózsáról akarok írni, vagy a rózsáról kell írnom.

– Szóval nem tudtad, hogy merre mész.

– Nem.

– Észrevettem, hogy a szag nagyon fontos ebben a regényben.

– A rózsák miatt.

– Már csak a rózsák miatt is. Egyébként most jut eszembe, hogy a feleség / nem feleség allergiás a virágporra. A rózsatermesztő felesége allergiás a virágporra... Ez az alapfelállás tulajdonképpen lehetetlenné teszi, hogy ők valaha férj és feleség legyenek. Tehát ott van eleve belekódolva a lehetetlenség, nem?

– Pontosan. Ez az egyik lehetetlenség.

– Nem ide akartam kilyukadni, hanem azzal folytatnám, hogy a szagok hol fontosak a könyvben. Ez a nő mos, állandóan mos, nyilván ez is a szagokkal van összefüggésben. Aztán Szerbia is büdös, majd kifejtem, hogy ezt mire érti, de a lényeg, hogy Szerbia büdös, tehát egy szaggal minősítünk egy országot. Nagyon fontos a könyvben a rózsza illata, és nagyon fontos a nő illata, szóval ez nem csak egy rózszaformájú regény, de szagos is.

– Igen, a rózsza nemcsak látvány, nemcsak szúr, nemcsak sebeket okoz, hanem illata is van, jobb esetben. A boltban kapható rózsáknak nem mindig van illata, de a mi rózsáinknak van, és hogyha illatról van szó, akkor el lehet játszani azzal, hogy mi mindennek van még illata. Vagy szaga. Igen, inkább szagról kell beszélünk, ez egy semleges szó, habár újabban kezdik úgy értelmezni, hogy ez negatív kifejezés, de nem negatív, a szag semleges, tehát nem illat és nem bűz.

– *Ezért lett ilyen hangsúlyos a regényben, hogy minek milyen szaga van, vagy épp milyen helyzetben milyen szag vagy illat van?*

– Ezt nem értem.

– *Azt mondd, hogy téged is körbeleng a rózsák illata, és kiemelted, hogy nálatok illata is van a rózsáknak. Tehát a szagok tulajdonképpen azért hangsúlyosak a könyvben, mert ez egy erős dolog a te életedben is, hogy mindig érzel valamit az orroddal?*

– Nem, ez megint inkább játék a formával, játék a motívumokkal. Ha a rózsának van illata, akkor ez már egy motívum, és ebből kiindulva eljuthatok oda, hogy minek van még illata vagy szaga, és mi az, ami még kapcsolódik a szagláshoz. A kutyáknak például kiváló szaglószerük van, sokkal jobb képességgel rendelkeznek arra, hogy megérezzenek bizonyos szagokat, ezért a kutyákkal is játszottam, a könyvben a kutyák is megjelennek a rózsák mellett. Így kapcsolódnak a rózsához, metonimikusan, a szagláson keresztül, mert ők is szagló lények, a rózsza pedig illatokat termelő lény.

– *Szerbia pedig bűdös, ahogy írod, de szeretném megmagyarázni ezt a „bűdös Szerbia” kifejezést, hogy mindenki értse, ezért én is felolvasnék egy részletet.*

Igaza volt a feleségemnek, Szerbiában tényleg bűdös van, az egész ország bűzlik a halottaktól, akiket a kotrógépek rosszul földeltek el, csak félig földelték el őket, mert ebben is, még a népirtásban is balfaszok vagyunk, gondoltam, és ezt a bűzt mindenhol érezni lehet, mindenbe és mindenkibe beleette magát, egyedül a rózsák közt nem éreztem, úgyhogy tulajdonképpen az is a rózsáknak köszönhető, hogy eddig még nem bolondultam meg teljesen.

Lehet, hogy nem sok kellene, az is lehet, hogy már késő.

Talán csak annyi kellene, tényleg nem sok, mindössze annyi, hogy kiszedjük őket, mint ahogy a rózsákat szoktuk kiszedni ősszel a földből, és aztán újra eltemessük, szépen, egyesével, mint ahogy a rózsákat ültetik el a kertben.

A magasra felszökő, minden irányba hajlongó, sárga futórózsákat néztem, és arra gondoltam, hogy Szerbiában többé nem lehetek otthon, és soha nem leszek otthon Magyarországon sem, a balfasz magyarországi magyarok között, akiket néha szerettem, néha irigyeltem, néha pedig ki nem állhattam őket, azért utáltam őket, mert nekik van hazájuk, olyan, amilyen, de legalább van nekik, nekem viszont nincs, és már valószínűleg nem is lesz.

Még sincs ebben semmi szomorú vagy tragikus vagy súlyos, egyszerűen csak így van, és ez így természetes.

Mert ha volt valami értelme ennek az egésznek, akkor éppen ez lehetett az egyetlen értelme, hogy megszabadultam a kötelékektől, melyeket az úgynevezett állampolgárság jelent, mivel állampolgárnak lenni nem jelent mást, mint szüntelen harckészültségben lenni, egy ideje legalábbis nem jelent mást, de lehet, hogy mindig is ennyit jelentett, nem többet, nem kevesebbet.

– *Ez nagyon erős. Egyrészt a büdös Szerbiára ad magyarázatot, arra, hogy a szag motívum hogyan köszön vissza egy kemény kritikában, másrészt az azért erős, hogy le mered írni a regényedben, hogy „balfasz magyarországi magyarok”.*

– ...

– *Nem akarsz erre mondani valamit? Nekünk, balfasz magyarországi magyaroknak?*

– ...

– *Nincs magyarázat. Ezt a következtetést vonom le.*

– Máson gondolkoztam.

– *Mi az, amin gondolkodtál?*

– Azon gondolkoztam, hogy mi lesz a következő kérdésed.

– *Jaj, ez nagyon gyenge!*

– Nem gyenge, mivel az előbb azt említetted, hogy a traumát szeretnéd körbejárni, és megnézni, hogyan szabdalja szét az életet.

– *Ebben a részben, amit felolvastam, van egy elég jelentős trauma. Tehát a szerbiai bűz, amittől nem lehet normálisan élni, az egy elég erős trauma. Ezért is olvastam fel. Nem akartam viccre fordítani a balfasz magyarországi magyarokat, engem tényleg érdekelt, hogy van-e egy ilyen nézőpont. Vagy ezt a háború alakította ki?*

– Van ilyen nézőpont. Ez nem fikció. A könyvnek egy másik helyén van erről szó, hogy annak idején, tehát a háború előtt, mármint a délszláv háborúk előtt, amikor Jugoszlávia még egy szabadabb országnak számított, akkor a jugoszlávok a többi kelet-európaiat balfasznak nézték. Olyannak látták őket, mint akik el vannak torzítva, és valószínűleg el is voltak torzítva. Ebben van igazság, a magyarok gondolkozása, és nemcsak a magyaroké, hanem a többieké is, ne mondjak neveket: a románok, a szlovákok, a lengyelek, a csehszlovákok, vagy minek nevezték őket, és a keletnémetek gondolkozása torz volt. Mint ahogy mindenkié az, a miénk is az volt, és most is az, de a jugoszlávok úgy gondolták, hogy a többieké még torzabb, vagy máshogyan torz. Ezért alakult ki az a véleményük, hogy a kelet-európaiak ilyenek, nem normálisak, hogy ne mondjam még egyszer azt a szót, amit a regényben alkalmaztam. Ezzel a motívummal aztán megint eljátszottam, mert abban, hogy a főhősöm a magyarországi magyarokról ezt mondja, egy kicsit az is benne van, amiről megint nem szívesen beszélek, de hát tulajdonképpen miért ne beszélnék róla, ha már ilyen szép baráti körben vagyunk: tehát ez a furcsa, úgynevezett határon átvéló magyar–magyar kapcsolat is benne van, ami abszolút célt téveszt,

valahogy mindig eltéveszti azt, hogy hogyan lehetne mégiscsak találkozni. Mert ezek a nagy, nemzeti alapon indított valamiféle projektek annyira hamisak és falsak, és nem jól szólnak, hogy így nem lehet találkozni. Most nem nagyon szeretnék részletekbe menni ezzel kapcsolatban, de például miért nem lehet elfogadni azt, hogy a határon túli magyar identitásban több minden van. Tehát mi magyarok vagyunk, valóban, de egy kicsit szerbek is vagyunk, a romániai magyarok egy kicsit románok is, a szlovákiai magyarok meg egy kicsit szlovákok is. Ez szerintem érték. Ha úgy vesszük, akkor ezek a nemzetrészek, vagy hogyan mondják ezt hivatalosan, én inkább embereknek nevezem őket, tehát ezek az emberek olyan értéket képviselnek, ami Magyarországon nincs. Ha nem azt akarnák, hogy olyanok legyünk, és úgy gondolkozzunk, mint a magyarországi magyarok, hanem próbálnánk igazán találkozni egymással, akkor tudnánk adni valamit ennek az országnak. De azt látom, hogy sajnos nem erről van szó, hanem meszelés történik, le kell meszelni valamit, ami nem illik a képbe, és ez már nem ugyanaz lesz, úgy érzem, hogy valami elveszik ezzel. A könyv végén is erről van szó, hogy valami tűnik el, a vajdasági magyar identitás kopik, veszik, elveszik.

– És *hogyan tulajdonképpen mi vagyunk az eltűnő nemzetek közössége, mert mind el fogunk tűnni...*

– Igen, a könyv végén ilyen valamiről van szó, hogy az eltűnésben lehetne valami közöset találni.

– *Tudod, mit bírok? Hogy egy „balfasz” jelző mögött ennyi minden van.*

– Kérdezted, és belementem, de nem akartam értelmezni.

– *Nem, persze, nem szükséges kifejteni ezeket a szavakat, de szerintem nagyon jó, hogy elmondod, hogy mennyi minden van egy ilyen indulatszó mögött... Én látom, hogy idő van, látom, hogy lejárt, de sajnos nem tudok anélkül elmenni, hogy megoszszak még egy vagy két részletet, mert annyira erősek, hogy nem szeretném őket kihagyni. Ez a főhős ugyanis végül úgy dönt, hogy talpra áll, és nem fogja mindenért a háborút hibáztatni, hanem elkezd azon gondolkodni, hogy ő mennyire lehet aktor a saját életében, és így össze tudja az életét forrasztani. Erről szól a következő részlet:*

– *Láttam, hogy sebeket kaptam és sebeket adtam én is, sebeket okoztam anyámnak, akitől még csak el sem köszöntem, mikor elhagyott minket, és visszament az anyjához Magyarországra, sebeket szereztem apámnak, mert nem akartam folytatni, amit elkezdett, köptem a rózsájára, sebeket osztottam a feleségemnek is, akivel nem kezdtem el valamit, amit közös életnek nevezett, mert ebből a közös életből gyerek lett volna, én pedig nem akartam, jobban mondvá rettegtem, abban az időben még legalábbis rettegtem attól, hogy valakinek ezt az egész életét újra át kelljen élnie, ráadásul miattam, hogy éppen miattam kelljen valakinek újra átélnie, most viszont már láttam, kíméletlenül tisztán láttam, hogy ezzel a gyereken is sebet ejtettem, éppenséggel a meg*

nem születés gyógyíthatatlan sebét ejtettem rajta, és nemcsak rajta, hanem magamon is, mert magamnak is sebeket okoztam, magamnak rengeteg sebet okoztam, és lehet, hogy mindez csak azért történt, mert túléltem valamit, amit nem kellett volna túlélnem.

– Ez is borzasztó erős, ez a pillanat, amikor azt mondja ez a főhős, hogy mostantól megpróbálok szembenézni azzal, ami én vagyok, és a sebekkel, amiket én okoztam. És ez a gyerekvállalás kérdés is, végig... Szerintem ez is egy válasz erre a transzgenerációs sérülésre, amit ő hoz magával. Ezt a traumát így zárja le, hogy a meg nem születés sebét okozom valakinek. Ez egy borzasztó erős válasz szerintem.

– Ez egy transzgenerációs utalás, igen, hogy a nagyapák háborúja miket okozott a szülőknak, akik nem biztos, hogy tudnak róla, de valamilyen sebeket okozott számukra, és ezek átöröklődnek valahogy, adjuk, visszük, hordozzuk őket tovább.

– Egy nagyon személyes kérdést hadd tegyek föl a vége előtt. Ennek a főhősnek, amikor fel kell szállnia egy vonatra, egy csomó minden eszébe jut a háborús időszakból arra vonatkozóan, hogy miért is nem tud vonatra szállni. Ez ennyire mindennapos dolog egy háború átélése után, hogy a hétköznapiakba, pillanatokba, egy kenyérvásárlásba, egy bagatell hétköznapi cselekedetbe beköszön a háború?

– Igen, szerintem igen, be tud köszönni valami miatt. Úgy érzem, hogy ezeknek a dolgoknak, mármint a traumáknak az idővel van valamilyen furcsa viszonyuk. Tehát abban az értelemben nem múlnak el, hogy ha valami aktualizálja őket, vagy előhívja őket, akkor megjelennek jelen időként. Megjelenhetnek jelen időként.

– Tehát nem múlt időben, hanem egy aktivizálódó jelen időként.

– Abszolút, igen, és abban az adott pillanatban vagy szituációban az a valaki újra ott van, vagy mintha újra ott lenne abban a pillanatban, melyben a trauma érte. Hacsak nem történik valami időközben, ami tovább viszi őt. Ennél a szereplőnél később már nem biztos, hogy megjelenne, ebben a jelenetben még igen, de később már, úgy érzem, hogy nem jelenne meg a trauma, vagy nem biztos, hogy megjelenne.

– Ha megengeded, és ezt nem exhibicionizmusból csinálom, hanem mert a legszívesebben sok mindent felolvasnék, tehát ha megengeded, akkor egy lezáró idézettel fejezem a beszélgetésünket.

– Ha úgy vesszük, tulajdonképpen az is a vége volt, mert többször vége lett, ennek is több befejezése lett, mint mikor valami nehezen akar abbamaradni, pedig néha már úgy érzed, hogy kész, most tényleg vége van, seggére vertél a dolognak, de utána mégis folytatódik, éppen úgy, mint a nyavalyás háború, ami szintén nem akart véget érni, pedig többször is úgy nézett ki, mintha vége lenne, mégse akart befejeződni, nem akart vagy nem tudott abbamaradni, sokak számára máig nem ért véget, magukban hordozzák, a testükben

hordozzák ezt a befejezetlenséget, a mondataikban, a mozdulataikban hordozzák, a felszínes légzésükben, a merev izmaikban, a megakadt gondolataikban, a harag és a bánat megmagyarázhatatlan hullámaiban, és abban, hogy képtelenek a változásra, évek óta, évtizedek óta képtelenek a legkisebb változtatásra.

Ez még a pályaudvaron jutott eszembe, mert egymásra rétegződtek, kezdtek megint szépen egymásra simulni a dolgok, mint a rózsabimbóban a szirmok, és a lille-i pályaudvaron gondoltam arra is, hogy nálunk régóta nincsenek állomások, az épületek még többnyire megvannak, de évek óta, évtizedek óta nem használják őket, a háború utáni leépítések vagy megszorítások vagy létszámcsökkentések miatt az állomásokat bezárták, és azóta nem tudunk megérkezni, hiszen éppen ezt jelentették az állomások, az érkezést és az indulást, és hogyha nincsenek többé állomások, akkor érthető, hogy nem tudjuk befejezni a háborút, mert így sehova nem tudunk megérkezni, és nincs honnan tovább indulnunk sem.

Talán ezért nem tudjuk azt mondani, hogy veszítettünk, pedig a vereség is egy állomás, meg kell érkezni, és aztán menni kell tovább.

– Ezért gondoltam, hogy ez a gyógyulás regénye, annak a regénye, hogy menni kell tovább. Nagyon szépen köszönöm, hogy beszélgettünk.

(2021. október 15., Margó Irodalmi Fesztivál, Budapest)

